

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. XXI. Ratio, & methodus descendæ eloquentiæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](#)

Pericles eloquentie sua Athenas sibi seruire coegit. Athenarum ceteris iugum seruitutis imposuit: Egit enim ille urbem, & versaut arbitrio suo. Cumq; aduersus voluntatem populi loqueretur, iucunda nihilominus, & popularis eius vox erat. Itaq; veteris comedia maledicula lingua, quamvis potentiam viri perstringere cupiebat, tamen in fabris eius hominis melle dulciorem leporem fabratur habitate: inque animis eorum, qui illum audierant, quasi aculeos quosdam relinquunt predicabant. Fertur quidam, cum admodum senex prima concioni Pericli adolescenti interesset, idemq; iuuenis Pisistrati iam decrepitum concionante audisset; non tempora sibi quo minus exclamaret, caueri illum ciuem oportere, quod Pisistratio rationi simillima eius esset oratio: Nec hominem aut stimatio eloqui, aut morum augurium fefellerit. Quid enim inter Pisistratum, & Pericli intereset? nisi quod ille armatus, hic sine armis tyrannidem gesit?

Eloquentia tyrannis laudatur. De Constantino quoque tradit Victor; cum quod aut vix, aut multo sanguine obtinendum erat, eloquenter patruisse.

No sine discrimine sunt eloquentia studiis imbuti. §. 4. Verum duo consideranda sunt principi. Primum, ut diligenter animaduertat, ne eloquentia excolatur homines improbi. Deinde ut eloquentia sit sua Reipublica accommodata.

Eloquentia conueniens sum moribus. Primum necessarium est, nam fere eloquentia potesta sequitur. Curiones, Alcibiades, & ceteri id genus arcendi sunt, ne contra Rempublicam armentum.

Spartani cognati Iudorum, eorum gaudent eloquentia. Alterū est, ut eloquentia non existimet vera, nisi quae moribus populi accommodata est. Asiaticus orator, si Sparta pigmenta verborū, & luxuriem adferat, id ager, ut cum ratione insaniait. Illis enim flumina verborum grata non sunt. Samii a Polycrate tyranne oppressi, cum supplices Lacedemonios pro auxilio adissent, & calamites suas longa oratione exposuissent; respoderunt illi, sane in alena calamitate superbii, prior se non meminisse, posteriora idcirco non intellexisse; tum Samii ut ostenderent se quoq; posse λαχωνίσειν, prolatio panario, dixerunt; illud paneigere: & Lacedemonii, super futuros dixerunt panes; atq; ita tum illis auxilium decretum, ac datum est. Cum enim finis orationis sit, ut mentem alteri explicet, atque illi, quod vis persuadeas, non est vtendum oratione, à qua alter alienus est. Optime dicit, qui accommodate non modo ad artem, sed audiendum animos dicit, hæc enim summa a existimat. Omnia eloquentia tribuit calamitosa, sed tamen regia foemina.

Summū in rebus humanis persuaderet, quod velit. Τι δῆτα θυντὶ τὸ ἄλλα μέν παθήσεται Μοχθέμδρ, ὡς γένι πάντα, καὶ μαστουόδη; Πειθώ Εἴ την τορεγονν αὐθεώποις μόνην, Ουσιέν τι μάλλον εἰς τέλος ἀπεδάζειδρο, Μιθρός διδόντες πειθάνειν. ή οὐτοί Πειθέν αἱ τις βέλοιτο, τοχάνειν θ' ἄμα.

Qui tandem mortales alii in disciplinis laboramus, & ut convenient, inquirimus, Pithe seu suadere non potius fecit, amur, que regna est hominum, mercedem dantes, ut quod quispiam ruit suadere posset, & assequi.

Breuitas penetrat, copia rident animum. Si igitur auditor breuitatis est studiosus, breuiter persuadebis. Demetrius Phalereus concisa putat vehementius penetrare, & breuitatem cœnire imperantibus. Breui illa sunt Spartanorum, ad Argiūos: αἴσι, si ad Philippum; Διονύσος κορινθίος, quin & leges eadem breuite scriptas habebant. vere Charilaus: ητὶ διάραξι, οὐτι, οὐτι, καὶ νόμον οὐτε χρέα. Cum paucis loquantur, paucis quoq; legibus egent. Verum ea tanta breuitate vix vtendum cenieō; nam cōtemptum magnum indicat, & in variis sententiis trahi potest. Certe benevolum, vnicā sententiola nō facile efficies, magna tamen, & æternum duraturam odio colliges, si velut aucto telo, intima fidias; profunda enim, & parua vulnera, vix curari possunt. Phocionis breuitas est veteris laudata, cui cum quidam diceret σκεπτομένῳ τοινος οφειλον, intente speculanti similis es Phocion, respondit: Dispicere quid eximere ab illis posset, quia apud Athenenses di-

cturus esset. Optime sane quæ sine causæ preiudicio eximere posset, considerabat, alioquin esset breuitas inornata, & noxia. Nam qui omittit illa, quæ dicenda sunt, præuaricatur, & ille quoq; reum prodit, qui illa quæ sunt inculcanda, infigenda, repetenda, cursim attingit. Qui vero peregrina, exotica, obscura inculcat, non ille ad persuadendum dicit, nec credi sibi vult, sed doctus videri.

Breuitas ita tenenda est in oratione, ne vires minuantur.

CAPVT XXI.

Ratio, & methodus descendæ eloquentia.

§. 1. NO est mihi propositum Rhetorice scribere, id multi, & docti, imprimis Tullius, & ante eum Aristoteles fecerunt: Verū quia principem instruo, qui oratores iuuentuti sua præficiet, breuem praxin, pulcherrimæ scientia docendæ proponam, Supra enim protestatus sum, nihil esse Academiis pestilentius, quam si cuiq; ius sit suo arbitrio docendi: nam multis deest prudentia ordinis cōstituendi, pluribus laboris amor, & pleriq; cōstantia, sensim enim Methodus elanguescunt. Proponam itaq; leges, quas Rhetorices professori nostra Societas præscribit; tum vtilis eloquentia respondeam, qui nostram docendi methodum ignorantes reprehendunt: tum vero, ut causam demonstrem, qua id efficiatur, ut ex scholis Societatis tot eloquentia insignes procedant. Sic itaque regulæ professoris habent:

Gradus huius schola, non facile certis quibusdam terminis definiri potest: ad perfectam enim eloquentiam informat, quæ Quid in duas facultates maximas, Oratoriam, & Poeticam comprehendit (ex his autē duabus, prima semper partes Oratoria tridoeatur. Rhetorica sed etiam ornati induget.

Latissime sane patet eloquentia, ut præcedenti capitulo demonstrauit: nec omnino perfecta est, sine aliis eloquentia, rum cognitione scientiarum. Verum ita instruendi & exercitii sunt adolescentes, ut communia præcepta, & exercitatio orationem stylī, ad alias scientias, quibus operam dantur sunt, conferre possint. Primæ orationi soluta omnibus tribuuntur, quia eius est præcipuus vñus in Republica scientiis, & necessitas.

§. 2. Nec tamen poesis omnino negligenda etiam Omnes poëmediocribus ingenii. Primo enim perfectiore lin- si commode gue latina, & Græcæ cognitionem cōfert; nam poe- dare operæ tæ, quasi alia loquuntur lingua. Deinde, nihil æque v- possunt. tile est ad orationis vberatem, & elegantiā, propter leges enim carminis, verborum, sententiarū, schematum varietas excogitatur. Nihil autē æque in adolescentibus laudandum, quam orationis copia, & quædam velut luxuries, cum enim nondum sit matura sa- Orationis pientia, quæ omnia nimis fluentia refecet, ac coer- vberas in- cebat, debet tamen esse, quod olim matuor censura ueni conve- tollat. Vitis quæ prodige luxuriat, putationibus faci- cundatur, quæ superuacaneos palmites nō protrudit, ante autumnum exarescit. Pessime itaq; ingenii consulunt professores, qui epigrāmatis acutis, & senten- Argutis & tiis exercent eos, qui nondum illa capiunt. Tam enim loquentia ingenia coarctant, quam illi, qui crescentia corpora nō docenda. minoribus, quam pro mensura vestibus includunt. Lata, & ex viu materia detur, descriptant syllas, maria, pugnas, & omnium poetarum communes lusus, or- tum, & occasum. Tertia carminis utilitas, ut vñu, sylla- Poeſeos i- barū tempora perdiscant. Vidi sane viros doctos, qui gnorantia non modo pronunciare, & legere non audebant, sed non permitte- neq; legendis poetis, de quantitate syllabarū consti- tit libere lo- tuere poterant. Hæc restant a est, ut libertatem non qui quen- modo perorandi, sed etiā priuatim loquendi. Semper quam. enim timor errādi imminet: qui anxiō metu sermonē opprimit. Hæc igitur stricta Rhetorica alterā admirabiliter adiuuat, vberē reddit, & exornat, ut libere lo- Poesis Cic- qui, & legere audeat, efficit. Denique numeros etiam roniane e- oratio sibi depositit, sed poeticos fere refugit, de quib. loquentia iudicare, nō nisi erudit potest. Cicero sane in carmine seruit, pluri-

plurimum elaborauit, sed Musis, & Apolline nullo
Hacten exercitatio, ad eloquentiam illi fuit ad-
iumento. Sed neq; tamen Ciceronis tam dure censem
da sunt carmina; nam ante eum quis Romanorum
meliora scripsit? veteres ille legit, eorum modo locu-
tus est. Nam Ciceronis tempore, oratio, & paulo
post poesis efflouuit. Sequuntur verba regulae:

Eloquentia
præceptis,
stilo, erudi-
tione conti-
netur.

*Præcepta
vndique pe-
tenda, sed
prælegendus
Cicero, &
i. 8.*

Aristoteles.

Cicero præ-
cepta neces-
saria iudi-
cat.

Cicero sine
duce ad elo-
quentia fa-
stigium per-
genit.

*Aristotelis
in Rhetori-
cis diligen-
tia.*

plurimum elaborauit, sed Musis, & Apolline nullo
Hacten exercitatio, ad eloquentiam illi fuit ad-
iumento. Sed neq; tamen Ciceronis tam dure censem
da sunt carmina; nam ante eum quis Romanorum
meliora scripsit? veteres ille legit, eorum modo locu-
tus est. Nam Ciceronis tempore, oratio, & paulo
post poesis efflouuit. Sequuntur verba regulae:

§. 3. In uniuersum dici potest, tribus maxime rebus, præceptis dicendi, styllo, & eruditione contineri.

Tri illa eloquentiam perficiunt, si naturae bona
adiuncta fuerint, ingenium, memoria, indoles, de-
singulis vero dicendum est.

De præceptis ita sanctit regula. Præcepta esti vndique
peri, & obseruari possunt, explicandi tamen non sunt, in quo
tidiana prælectione, nisi Rhetorici Ciceronis libri, & Aristoteles
tum Rhetorica, si videbitur, tum Poetica.
Etim distributione temporis. Secunda antemeridianam

praelectioni detur, vel praeceptorum, si à prandio explicitur oratio; vel orationis, si precepta: dummodo in eo quod anni initium caput est, constantia serueretur. Succedat repetitio, & quando opus est, argumentum detur scribenda orationis, vel carmina reliquum, si quid est temporis, vel concertationis, vel ita, quae prima hora scriberint, tribuat. Et: Prima hora pomeriana, habeatur post repetitionem postrema noua praelectio vel orationis, si mane praecepta exposita; vel praeceptorum, oratio. Huic repetitio de more succedat.

Præcepta quidem necessaria esse, nemo dubitauit. Ac mihi quidem videntur homines cum multis rebus humilires, & infirmiores sint, hac re maxime bestias prestatre, quod le qui possunt. Quare præclarum mihi quiddam videtur adeptus, qui, qua re homines bestias prestant, ea in re hominibus ipse antecellat. Hoc si forte non natura modo, nego, exercitatione conficitur, verū etiam artificio quodam comparatur: non alienum est videre, qua dicant yū, qui quedam eis rei præcepta nobis relinquunt. Sed antequam de præceptis orationis dicamus, videntur dicendum de genere ipsius artis, de officio, de fine, de materia, paribus. Nam, his rebus cognitis, facilius, & expeditius vniuersitas animus ipsam rationem, ac viam artis considerare poterit. Ciuiis quedam ratio est, que multis, & magnis ex rebus constat. Eius quadam magna, & ampla pars est, artificiosa eloquientia, quam theoricam vocant. Nam neq; cum in sensim, qui ciuium scientiam, eloquentia non putant indigere, & ius, qui can putant omnem rhetoris vi, & artificio continere magnopere dissentimus.

Precepta illa Rhotorū innumera sunt, & libri multiplices, yndique peti debent, nullus enim liber adeo malus est, qui non aliquid boni conferat. Sed nostra lex publice in scholis a solo Tullio, & Aristotele explicando petii ubet. Et quidē Ciceronem miror, cum lib. 2. de oratore ait: *Traditur ea duntaxat, que ipsuſus docuit;* additque, *vt nobis ducibus veniat ea, quo nos si-
duce perenius;* quoniam meliora docere non possumus. Moror, inquam, cum habuerit tot Græcorum libros, oratores quos audiit, vi ipſe de ſe libro de claris oratoribus fatetur, sed ipſe tamen altius euectus, omnium infra ſe reliquit. Aristoteles certe libros habuit, quibus ipſe accurate illa tractauit, obscurior etiamen est, concifior, quam ut eius explicatio paſſim conuenia præfertim in tribus Rhotoricorum libris. In Rhetorica ad Alexandrum planiore est, & magnam diligenteriam profitetur, sic enim exorditur: *Ἐτερεῖσαι μοι,*

in rebus elaborasset, diligentius vñquam scripserit.

Iure igitur, ac merito eos auctores sequimur, sed
principie Tullium latinū latini, quicq; leges eloquen-
tiae nō tantum in vmbra meditatus est, sed in campo,
& puluere exercuit. Sincera itaq; praecepta tradidit,
& quod caput est, tanta eleganter, & dignitate, vt cum
in illis alii feiuni sint, ipse in rebus tenuibus, maximis
eloquentiam demonstrarit. Deinde à Cicerone si re-
cedamus, quem tandem explicabimus? Quis enim li-
teratorum nuper tam infans exstitit, cuius non ali-
qua Rhetorica in lucem prodierit? *Compendio lege-*
illas docabis? Non conuenit; eloquentiam nisi elo-
quenter doceas, elingues, & mutos reddes. Ipsa
Rhetorica Soarii, & Tullio fere, & Quintiliano
collecta est, qua tironibus initio proponitur, donec
omnia praecepta, ex ipsis fontibus hauriant, atque
hæc de præceptis.

§. 4. De stylo, multa docent Rhetoris instruções, præcipue Ciceronis. Caput est, ut quempiam imitatione effingendum sibi quisque proponat. Ita *Imitatio* sane Cicero l. 2. de orat. Ergo hoc sit primum in p. r. e. c. p. i. s caput est meis, ut demonstremus, quem imitetur, atq. ita, ut que maxime styli.

excellant in eo, quem imitabitur, ea diligenter simus persequatur. tum accedit exercitatio, qua illū, quem ante delegerit, imitando effingat, atq; ita exprimat, non vt multos imitatores sepe cognoui, qui aut ea, que facilia sunt, aut etiam illa, quae in signia, ac pene virtuos, consecrantur imitando. Nihil est facilius, quam amictum imitari duciuus, aut statum, aut motum. Si vero etiam viciose aliquid est, id sumere, & in eo virtuosum esse, nō magnum est, vt ille, qui nunc etiam, amissa voce, surit in rep. Fussus nerius in dicendo C. Fimbriae, quo stamnam habuit ille, non assequitur, oris prauitatem, & verborum latitudinem imitatur, sed tamen ille, nec deligere scit, cuius potissimum similis esset, & in eo ipso, quem delegerat, imitari etiam virtus voluit. Qui autem ita faciet, vt oportet, primum vigilet necesse est in delendo: deinde quem probauit, in eo qua maxime excellent, ea diligenter simus prosequatur. Quid enim causa senectis esse, cur etates extulerint singula, singula prope genera dicendi? quo nō tam facile in nostris oratoribus possumus indicare, quia scripta, ex quibus iudicium fieri posset, nō multa sane reliquerunt, quam in Græcis: ex quorum scriptis, cuiusq; etatis quo dicendi ratio, voluntasq; fuerit, intelligi potest. Antiquissimi fere sunt, quorum quidem scripta conflent, Pericles, atque Alcibiades. & eadem etate Thucydides, subtiles, acuti, breves, sententiis magis, quam verbis abundantes. Non potuisse accidere, vt vnum esset omnium genus, nisi aliquem sibi proponerent adimitandum. Consecuti sunt hos Critias, Theramenes, Lysias, multa Lysiae scripta sunt, nonnulla Critie, de Theramene audiuimus. Omnes etiam retinebant tum illum Periclis succum, sed erant paulo vberiore filo. Ecce tibi exortus est Socrates, magister istorum omnium, cuius e ludo, tanquam ex equo Troiano, immuri principes exierunt: sed eorum partim in pompa, partim in aice illustres esse voluerunt.

§.5. Quem igitur imitabitur adolescentis, si non Cicero? Qui ante Ciceronem vixerunt, scripta non multa reliquerunt, iam nulla superfluent, qui secuti sunt, Cicerone inferiores sunt, & singuli peculiare quoddam dicendi genus secuti sunt. Et singulis sua quædam virtus fuere, maiora quam Tullius, & virtutes multo minores. Prima causa cur Ciceronem igitur proponamus, quia meliorem nemo dedit. Nullus veterum autorum, reprehensiones effugit. Pericles, Thucydides, acuti, & inornati à multis iudicati sunt; Platonis ὀὐχεῖν confusionem, multi culparunt, multa eius inutilia, multa aliena veteres dixerunt. Ather. lib. ii. c. 22. dipnos. & Theopompus l. contra Platonis consuetudinem. Aristotelis accurata diligentia, & lepe μητροποιία molesta fuit, propter obscuritatem vero multis displacevit, adeoque scriptis eius, sepiam interfusam fuisse iudicarunt. Sed vt à Græcorum litibus, arque æmulacionibus recedam; de latini agamus. Salustium monstrosum, furem Catonis ver-

borum ineruditissimum affectatorem, vocavit Lenaeus Pompei Libertus. Liuo Patavinitatem obiecit Trogus, Caligula verbo sum arbitratus est. Seneca dum semper acute loqui desiderat, saepe inanis argutias inculcat, & frigidas, cum tamen propter eloquentiam, pene Caligula sustulit è medio. Varronem tot modis ab aequalibus commendatum, Quintus Remius Palamon porcum appellauit, omnibus aut vitia fuerunt, aut inuidia illis affixit: Terentius, Virgilius, Cicero repetundarum à Græcis accusantur, sed Terentius, & Virgilius Græca in suam rem transfluisse gloriati sunt, Cicero vim Demosthenis, fuita tem Isocratis, copiam Platonis coniunxit, vt vere iudicauit Quintilianus. Nec nos ab eo detergere debet, quod non omnium ipse auctor sit, sed allicere, vt eum imitemur, qui trium præstantissimorum oratorum, tres virtutes imitatione ita expressit, vt omnes superarit. Sed tamen inter sua etatim homines dictus est tumidior, asperius, redundans petitionibus nimium, in subibus aliquando frigidus, in compositionibus fractus, & elumbis. Quin & mollis à Bruto, ita idem Quintil. De tumore ipse fatetur, sed monitus à Molone correxit, atque virnam similis in omnibus adolescentibus tumor esset. Cicero lib. 2. de orat. Tumor ille, apud populum ornatus est, apud senatum redundantia. Cetera vitia æmulorum sunt, non Tullii, quanquam nihil vetat, eum qui quotidie in senatu, vel iudiciis verba facit, multa dixisse, quæ ad incudem reuocaret. Quis nec fit, quid inter concionatorem, bene param, & temporarium intersit? Nos de orationibus loquimur, quæ nobis sunt reliæta. Quæ hoc prærogatiæ tulerunt, quod nullius oratoris Romani prioris, præter eas etatem ferre potuerunt. Nec me Brutus mouet auctoritas, Stoica ille disciplina seclator, admiratorque Catonis politiorem orationem, & copiofam aperthus est. Verum eos, qui hac in parte labores Societatis nostra carpunt, atque alio auocant, testibus conuincam illis ipsis, quos mihi citarunt, & argumentum efficiam, cui nec ipsa calunnia responderem conetur. Magnus ille orator habendus est, cuius orationes efficerunt, vt omnium qui in Romana Republica eloquentia laude floruerunt, orationes legi desierint; idque in libera Republica, non timore, vel adulatione, sed liberrimo iudicio, etiam inimicisimorum. Deinde quem posteri imitati sunt: At Ciceroni id contigisse perspicuum est. In Bruto, ipse Brutus testis est, & ea quæ tum præsens erat experientia. Curio fuit igitur eiusdem atatis fere, sane illistris orator, cuius de ingenio, ex orationibus eius existimari potest. Sunt enim & alia, & pro Seruio Faluio deinceps mobilis oratio. Nobis quidem pueris omnium optima putabatur, que vix iam comparat, in hacten a nouorum voluminum. Præclare, inquit Brutus, teneo, qui istam turbam voluminum efficerit. Ego inquam, intelligo, Brute, quem dicas. Certe enim, & boni aliquid attulimus inuentuti, magnificutus, quam fuerat genus dicendi, & ornatus, & noxius fortasse, quod veteres orationes, post nostras, non à me quidem (meis enim illas antepono) sed à plerisque legi sunt defita. Enumera, inquit, me in plerisque, quanquam video mihi multa legenda iam te auctore, que ante contemnebam.

Roma Ciceronis tēpore, eum omnibus preposuit. Hoc igitur mihi concedent; si aliquem Cicerone vetustiore oratorem haberemus, eum tamen ad imitationem nō esse proponendum, cum Roma eum editis Tullii voluminibus legere deficerit, & velut glædis inuenient frugibus aspernata sit veterè dictioinem. At neq; frequens ætas, vllum tam stolidæ arrogantem inuenit, qui se Tullio æquaret. Seneca sui temporis disertissimus, Tullium Romanæ eloquentia parentem agnoscit. Cicero quoq; noster, inquit, à quo Romana eloquentia exstitit, gradarius fuit. De compositione audatur idem Seneca Ep. 100. Lege Ciceronem, compositione eius una est: pedem seruat, curata, lenia, & sine infamia mollis.

At contra, Pollonius Afini salebroſa, & exſiliens, & vbi minime expedit, relitura; Denique apud Ciceronem omnia definiunt: apud Pollionem cadunt: excepta paucissimis, quæ ad certum modum, & vnum exemplar astricta sunt.

Seneca de Cicerone.

At epistola 11.4. videtur velle carpere Ciceronem, sed tamen nos potius, quia dubie loquitur, in bonam partem accipiamus. Nec Seneca inuidiam imputemus, quasi ipse aliam dicendi formam fecutus, Ciceronis stylum vituperarit, quod ideo facilius credetur ab illis, qui magnorum virorū reprehensionibus gaudent, quia tradunt scriptores, Senecam à veterum oratorum lectione Neronem auertisse, vt eum diutius in sui admiratione detineret, locū totum adscribam, quia de imitatione agit. Ad compositionē transeamus. quot genera tibi dabo in hac, quib[us] peccetur? Quidam prefraet, Varia diſperam probant; disturbant de industria, si quid placidius cendi gener effuxit; nolunt sine salebra effi iuncturam; virilem putant, & rāforem, quæ aurem iniquitatem percutiat. Quorundam non est compositio: modulari est; adeo blanditur, & molliter labitur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu expectata rīx ad clausulas redduntur? Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est, deuexa, & molliter desinens, nec aliter quā solet, ad morem suum pedemq; respondens? Non tantum in genere sententiārū virtutē est, si aut puerile, aut, & pueriles; aut improbe, & plus ause, quā pudore salvo licet: sed si florido sunt, & nimis dulci, si in vanum excent, & sine effectu, nibil amplius quam sonant. Hac virtus vñus aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est: ceteri imitantur, & alter alteri tradant. Sic Salustio yigente, amputata sententia, & verba ante expectatum cadentia, & obscura breuitas, fuere pro cultu. Arruntius virrare frugalitatis, qui historias bellū Punicū scriptis, fuit Sa- Imitationes lustianus, & in illud genus nitens. Est apud Salustium: Exerci- vana, tum argento fecit, id est, pecunia parauit. Hoc Arruntius amarere caput: posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: Fu- gam nostris fecere. Alto loco, Hiero rex Syracusanorum, bellum facit. Et alio loco: Quo audit a Panormitanos dedere Romanis fecere. Gufum tibi dare volui. Totus his contextitur liber. Qua apud Salustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & parē continua, nec sine causa, ille enim in hac incidet: at hic illa querebar. Vides autem quid sequatur, vbi alii vitium pro Quo docti exemplo est. Dixit Salustius: Aqui biemantibus. Arruntius in casu dixerit, primo libro bellū Punicū ait; Repente biemauit tempestas. Et imperiti alio loco, cum dicere vellat, frigidum annum fuisse, ait: Totus quarunt. biemauit annus. Et alio loco: Inde sexaginta onerarias, leues prater militem & necessarios nautarum, biemante Aquilonem misit. Non definit omnibus locis hoc verbum insultare. Quodam loco Salustius dicit: Inter arma civilia equi boni famas petit. Arruntius non temperauit, quo minus primo statim libro ponere: Ingentes esse famas de Regulo. Hac ergo, & biformis virtus, quæ alii imprestis imitatio, non sunt indicia luxuria, nec animi corrupti.

Lib. 2. nat. quæst. Cæcinnam aliquod nomē in eloquentia habiturum fuisse ait, nisi eum Ciceronis vmbra preffisset. Lucanus eidem testimonium præbuit.

Romani maximus auctor

Tullius eloquij, cuius sub iure, togaque

Pacificas sexus tremuit Catilina securis.

Addidit inuidia & robur facundia cause.

Quid Velleius Patere. Eloquentia vniuersa, sub principe operis sui erupit. Plin. Ep. 20. Ciceronis oratio optimus, qua longissima. Et Fab. 12. 20. Cicero in omnibus, qua in quoquo laudantur, eminentissimus. Quin etiam qui illi inimici fuerunt, non infantiam, sed inmoderatam eloquentiam in crimen traxere; nemo enim sarsus negavit eum esse disertissimum Romuli nepotum.

§. 6. Hoc tamen nonnulli carpunt; eos qui Ciceronem imitatur, non esse eruditos, Lipsium aut alium ni eruditis malunt, cuius in singulis periodis, in sententiis, vel sit sunt. acumen dignū epigrammate, vel preciosum ex antiquitate verbū, aut de optimis dictis Græcis hemistichis. Non me illa mouent, nam dū illa studiose, putideque consecrantur, nou modo aridi, sed etiam barbari s.

Liber Quartus Politicorum.

252

Iustus Lipsius Ciceronem imitandū proponit.

bari flunt. In eo stylī generē peculiarissimum Iusti Lipsii donum fuit, & ipse tamen omnibus inculcat Ciceronis imitationem, suos imitatores detestatur, nec villes vñquam, aut sane pauci sine ineptis argutis id conatus est, quod Liphius fecit. Quod si tamen ea lis intendatur Societati, non magno negotio depelletur ab eis, qui in intelligunt aliud esse, & equabiliter, latine, considerate animi sententiam deprimere, aliud salutatim rapsodias concinnare. Veniat in medium Cœlius Rhodiginus, qui antiquariis omnibus oculos aperuit. Ille licet lapides loqui multis saepe visus sit, nam tota eius oratio aspera est, & scropulosa, Ciceronem tamen veris laudibus proficitur lib. 25. cap. 13. *Ac vt nōstros inopia præterita non videamus, quid Ciceron largius, quem extra omnem ingenium aleam possumus Plinius admiratur, & Quintilianus optimum dicendi magistrum pronunciat, Hieronymus in latine eloquacitate scripsit, & Hortensio tantus Christiana veritatis assertor Augustinus, salutem suam plane acceptam retulit?*

Cœlii Rhodigini pro Cicerone testimoniū.

Quid eminentius? qua aquarum fluenter adeo exuberant?

quod pelagus inundat spacioſius? quod fulmen vibrat impetuofius?

Raptare indicem credas, immolare, precipitem age-

re, proculcare, nec incendere auditorem modo, sed ipsum putes

ardere. Animorum deniq; quendam credas Deum. Quicquid

illi violentia obſeruit ruent, ac restitut, ſupra humānū cap-

tum est, ac censetur. Late in eo graffatur vi Demofthenis,

renedit Platonis copia, ab blanditur, alectat, afficit Isocraticā

incundit: cuius domus cuncta Gracia quasi ludus patuit, ac

dicendi officina. Nec Lysis ſubtilitatem fruſtra defideraris, aut

acumen Hyperidis, Aeschini ſonitum, Apricani grauitatem,

vel lenitatem Lely. Vt tanto ferri minus poſit Largi Licini

liber, qui prodigioſe Cicero maſſix inſcribebat. Que in alii

enituere ſingula omnia in uno efflorefcent, & quidem ſumma

vi ſenum cateros (vt aiunt) arbitraripofis. Quos ſi huic con-

ferendos putes, nihil plus agas, quam ſi actui potentiam, aut

entelechie, quod in materia reconditum latitat, componere

affectes. Comperias tamen, qui in tanto Oratore quippiam

Asiaticitum orationis ſtacce ſeniori ipſi tumentes ſuperſilio con-

tantand. Deſe vero ac Demofthenē ſcribit M. Tullius. Vides

inquit, illum multa perſicere, nos multa conari: illum poſſe, nos

vele, quoconque modo cauſa poſtuleat, dicere. Poſtea ſunt, qui

mibi efferant laudibus Sallustij breuitatem. Taceo, quod Se-

neca ſcribit: Sallustio rigente amputata ſententias, & verba

ante expectatum cadentia, & obſcuram breuitatem fuſſe pro

cultu, quam raro vir frugalitatis Aruntius fit imitatus in iis

libris, quibus Punici bellū historias est complexus. Est illa plau-

ſibilis ritue: Addo etiam, quod grauiſſimi autores dixerunt,

immortalis. Quid tamen illi, cum occupato iudice? Neque

ad hunc vnum Thucydidem valde probarim. Et quoniā magna nomina conuellerē videmur, quibus aſſurrexiſſe, honeſtiuſ multo ſuerit: ex ipſa eſt M. Tullius ſententia, à quo alibi quoq;

ita prodiuit ſentimus. Breuitas, inquit, laus eſt, interdum in

aliqua parte diuendi, in vnuera eloquentia laudem nō habet.

Ex Tullianis igitur libris orationes exponuntur, vt eloquentia pracepta in illis magis elucet, id que tota antiquitate probante. Nec alia tamen rei ciuntur scripta, nam regula ſexta etiam aliorum expofitionem admittit. Prædictio duplex eſt. Altera ad artem perinet, in qua pracepta, altera ad ſtylum, in qua orationes explicantur. In veraque autem duo animaduertenda. Primum qui auctores ad prelegendum ſuſcipiantur; Deinde quis modus interpretandi teneri poſit. De primo ſatis dictum eſt regula prima: *Vnus enim Cicero ad orationes, ad pracepta præter Ciceronem Aristoteles adhibendus. Oratio nunquam prætermittenda, præceptorum etiam explicatio toto ſere avno continuanda eſſet: ingens enim eſt vis Oratoriorum præceptorum: buiū tamen loco, vbi moſ ferat, inclinante iam anno, aliquiſ autoris vñſ, qui maiorem eruditioñem, aut varietatem contineat, non interdictitur. Poeta vero aliqua prædictio poterit interdum eſtuo tempore, vel præceptorum, vel orationis prælectionibus interpretari.*

S. 7. Historici Liuius, Salustiusque præcipue ex-

ponuntur. De iudicio aliorum non labore, vtar eiūs, quem iam pro Cicerone excitaui, teſtimonio. Alioqui, inquit Cœlius lib. 25. cap. 3. & amplitudo illa Patauini historicā laetitia, & redundans, itaque legentem ſape afficiens, vt ſtupore quodam adobruat pene, aere longe pinguis ingenta mihi videtur: adeo, vt (ſicut in pictores ille ait, qui neſcire manum de tabula) oculos a lectione reuelere nequaſ. Ita dicendo non adumbrantur modo omnia, ſed & exprimuntur graphicē. Vbertas illa prædulcis, & aſter a tamen, nec decocta, nitida, ſinelabore (vt de Theophrastro Seneca ſcribit) efforeſcens quoque, nec affusa modo neſtare; ſed quodam Circis (quan Deam intelligi voluit literarum princeps Homerus) delibuta veneficio eſt. Abire cupis, retiner blandis amoribus inenarrabilis facundie vaſitas, que tamen rafra non eſt, ſed compita honeſtiuſ, culta pretiosius, expedita diuinitus, nuſquam fucus puerilis, aut pigmenta inania, nuſquam vibratior cincinna. Non ades, provocat praguata amonitas, ſirrenum cantibus longepotentius, quam ſurdus demum remex pertransiſſe narratur: ifsam odore modo perceptam, nec caecus quidem neglexiſſe poſit. Iam quid de eruditioñe dicam? quæ in eo vno adeo ſcaturit ſubinde, adeo exultat multis faria, adeo ingeniosiſſimum quenque, aure bene vaporata, mox & acri perlata aceto, recondita verum ſcientia laetitia, et eo ipſo anno, quo iſta commentabam, expreſſum auditoribus mei ſit, qui buſ opera illa Patauini preſtabatur, quibusque haud quaque foret cornea fibra, plus ſex vno in T. Liuum dictato referre emolumenti, quam ex Sallustii decem, quem ſucciſius diebus, hoc eſt, festi, enarrabamus. Putat nihilominus Pollio Afinius, huius viri phrasin quandam refiſſe Patauini atem: opinor, quia nō ſit urbanitate certa, id eſt vbi Romanae genuina proprieat, quas colorat eius oratio, que inter legendum ſentitur potius, quam exprimi oratione queat. Maius quippe recinit quiddam, & resonat urbanus in Romanis ſcriptoribus, quam gentium reliquarum. Nam & Tincam Placentinum, ſapor vno hominē facetiſſimum Q. Granius preco, Romanus, obruebat naculus, neſcio quo ſapore vernacula. Sic & Theophrastum diuina hominem eloquentia amicula hospitem appellavit, verbi vnius affectione annotata.

Auditores illos Patauinos, nimium amasse ciuem ſuum credo: Quis enim non viderit Salustio maius ingenium, interiore eloquentiam fuſſe? Sane paries non habet Romana historia; Velleius conteſſendus non eſt; Curtius in humanitatis ſchola ſollet prelegi. Tacitus omnes Romanos, & Grecos Non magis prudentia, & in diſcio ſuperauit, ſed ſtylus eius conciſior, & ſententia grauior, quam vt adoleſcentes ca- adoleſcen- pient, vel imitari poſſunt. Itaque legendus à doctis tes, quam est, non proponendus tironibus.

S. 8. Quod ſi quippiam ex me querat, qua ratio posſit i-

ne illa explicentur, id quoque iam dicam: regula 7. mitari.

ita de praceptis loquitur. Quod autem ad interpretandi rationem attinet, ſi explicentur pracepta. Primo pracepta ſententias aperiendis, interpretum collati ſententias, ſi obſcurior ſit, Quinq; nec inter eos conueniat. Secundo alii Rethores, qui idem pra- precep- cipient, vel idem autor, ſi albi idem praepicit, afferendus. Ter- Rethori- tio ipsius praepicit ratio aliquam ex cogitatione. Quarto orato- explica- rum, ac poetarum loci aliquam ſimiles, maxime illuftrates, in qui- ne preſtabu- busco praepicto ſi ſint, adducendi. Quinto, ſi quid ex varia da- eruditio, & historia ad rem facit, addendum. Ad extre- mū, quo modo ad res noſtras accommodari poſit, indicandum; idque quanto maximo fieri poſteſ delectu, ornatus, verborum.

De oratione, vel poemate regula 8. in hunc modum. Si vero explicetur oratio, vel poema. Primo exponeant Sex in ex- ſententia, ſi obſcura ſit, & varia interpretatione diuidicanda. poſitione. Secundo tota artificia ratio, intentionis ſcilet, diſpositionis, rationis, & elocutionis exploranda, quam arte ſe Orator infuet, carmine quam apposite dicat, vel quibus ex locis argumenta ſumant conſide- ad perſuadendum, ad ornandum, ad moſendum; quam multa ſepe praepicta vno, eodem loco permittat, quo pacto rationem ad faciendam fidem, figuris ſententiarum inclu- datur, rufusque figura ſententiarum figuris verborum intermixt. Tertio loci aliquot, tum re, tum verbis ſimiles afferendi, aliisque

aliique Oratores, vel poetae, qui eodem precepere ad aliquid simile persuadendum, vel narrandum possint, producendi. Quarto res ipso sapientum sententia, si res ferat, confirmande. Quinto ex historiæ, ex fabula, ex omni eruditione, que ad locum exornandum faciant, conquirenda. Ad extreum verba perpendenda, eorum proprietas, ornatus, copia, numerus obseruandus. Hec autem non ideo allata sunt, ut semper omnia consecetur magister, sed ut ex iis felicit, quæ opportunita videbuntur.

§. 9. Non puto futurum, ut ex me queratur huius interpretationis utilitas, aut dignitas: sed potius mirari omnes, quomodo unus homo tot, actam variis laboribus par esse possit. Labor enim totius dici est, in variis partes tributus. Nam primo recognoscit scriptiones, ac corrigit. Ingens enim ille labor, regula quarta describitur: Inscriptio corrigenda indicet, si quid in artificio oratorio, aut poetico, in elegancia, cultus, sermonis, in connectenda oratione, in numeris concinnandis, in orthographia, aut aliter peccatum fuerit, si quis locus perperam, si obscurer, si humilius tractatus, si decorum minime seruatum, si qua digressio longior fuerit, & alia generis eiusdem. Deniq; oratione absolute suam quisque, quam ante per partes attulerat, totam simul descriptam, aut saltem correctam præceptorio offerat, ut eas esse ab omnibus perfectas appareat.

Decem in orationis correctione proponuntur, in explicacione quinque, in themate alia, sed modum quo suos preceptores efformat societas professores, postea explicabo.

§. 10. Exercitationes sunt, & quidem quotidianæ, regula quinta. Exercitationes discipulorum, dum scripta magister corrigit, erunt exempli gratia, locum aliquem poeta, vel oratoris imitari; descriptionem aliquam, ut hortoru, templorum, tempestatis, & similius efficer; phrasin eandem modis pluribus variare; græca orationem latine vertere, aut contra; poete versus tum Latine, tum græco soluto stylo complecti; carminis genus aliud, in alius commutare, Epigrammata, Inscriptiones, Epitaphia condere; Phrases ex bonis oratoribus, & poetis, seu græcas, seu latinas excerpere, figuræ Rhetoricas ad certas materias accommodare; ex locis Rethorici, & topicis plurima ad rem quapiam argumenta depromere, & alia generis eiusdem.

De argumento, & genere compositionis, decernit regula nona. Dictandum argumentum orationis, vel initio cuiusq; mensis totum, vel singulis hebdomadiis per partes (singulis enim mensibus ad summum singula absoluenda orationes) sit autem breve, quod per omnes et orationis partes, locos confirmationis, & amplificationis figuræ precipuas, que adhiberi possent, locos aliquos bozorum auctorum ad imitandum, si videbitur, indicet. Interdum demonstrato scriptore aliquo, ad cuius imitationem orationem informant, verbo tenus res proponatur.

Et regula 10. Carminis etiam argumentum, aut scripto, Omnis illa aut verbo, vel solam significando rem, vel certa adiecta sententia tradiporest; idq; aut breue, ut Epigrammati, Ode, Elegie, uenit inge. Epistole, quod singulis vicibus expediatur; aut longius, ut pluribus vicibus quemadmodum orationem, sic poema contextant. diores in v-

Et regula 19. Poterit interdum magister, breuem aliquo alterius quam actionem, Eclogæ scilicet, Scene, Dialogique discipulis argumenti loco proponere: ut illa deinde in schola distributis inter ipsos partibus, sine vilo tamen scenico ornatu, exhibeat, quæ omnium optime conscripta sit. Nec modo magistro exhibenda, sed publicis etiam exhibenda iudicis.

Regula 18. Affigantur carmina schole parietibus, alterius sere mensibus ad aliquem celebriorem diem exornandum, vel magistratus promulgandos, vel alia quapiam occasione, selectissima quoque à discipulis descripta. Imo etiam pro regionum more aliquid proæbitoris.

§. 11. Omnis hæc oportet exercitatio, ut plurimum se scribendo, dicendoque exerceant. Nam eloquentia maxime exercitatione addiscitur. Lubet nostræ etatis admirari negligentiam, ex veterum diligentia estimatam. De Octauiano Augusto scribit

Suetonius. Eloquentiam, studiaque liberalia ab etate prima cupide, & laboriosime exercuit. Mutinensi bello in tanta mole torum, & legisse, & scripsisse, & declamasse quotidie fertur. Nam deinceps neque in Senatu, neq; apud populum, neq; apud milites locutus est unquam, nisi meditata, & composita oratione, quamvis non desiceret ad subita extemporalis facultate. Ac ne periculum memoria adiret, aut in edicendo tempus abfueret, instituit recitatorem omnia. Sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Lilia sua grauiores, non nisi in scriptis, & è libello habebat, ne plus minus loqueretur ex tempore. Pronunciabat dulci, & proprio quadam orbi sono, dabatque affective Phonastia operam: sed nonnunquam infirmatis faucibus, preconis voce ad populum concionatus est.

Augusti e-
gregia dili-
gentia.

Omnia admirationem augent. Iam erat annorum octo & decem, cupide à prima iuuentute se exercuit: Mutinensi bello, vbi de fama, opibus, vita, contra potentes hostes pugnabat, quotidie legit, scripsit, declarauit, ut genuinum Ciceronis discipulum agnoscas. Cicerone præcipue legisse, ex superioribus confat.

Affixiones, & declamationes ideo proponuntur, ut mutuas censuras exerceant, & profectus sui specimen publice præbeant. Videamus sane ea re mirifice ingenia excitari. Frustra omnium præceptorum oratoriorum leges ediscunt, frustra omnia legent, oratores sine exercitio non evadent, legenda arte gladiatoria, aut spectanda, nemo miles euadit, opus est ferire palum, armis, vallisque grauari, & scopum ludicrum telo tetigisse, ut hostem aliquando cedas. Tullius optimus dicendi magister, & exemplar lib. i. de orat.

Exercendo
omnes artes
discueatur.

hanc præcipue laudat. Caput autem est, quod ut vere dicam minime facimus (est enim magni laboris, quem plerique fugimus) quam plurimum scribere, sicut optimus & præstantissimus dicendi effector, ac magister: neque iniuria. Nam si subitam, & fortuitam orationem commentatio, & cogitatio facile vincit: hanc ipsam profecto aſſida, ac diligens scriptura, superabit, omnes enim sive artis sunt loci, sive ingenij cuiusdam, atque prudentie, qui modo insunt in eare, de qua scribimus, acquirentibus nobis; omnique acie ingenij contemplibus, ostendunt se, & occurrunt: omnesque sententiae, verbaque omnia, quæ sunt cuiusq; generis, maxime illuſtria, ubi acumen filii subeant, & succedant necesse est: nam ipsa collatio, conformatioque verborum perficitur in scribendo, non poetico, sed quodam oratorio numero, & modo. Hec sunt, qua clamores, & admirationes, in bonis oratoribus efficiunt, neq; ea quisquam, nisi diu, multumq; scriptarit, etiam si se vehementissime in his subitis dictiōibus exerceret, conſequetur: qui à scribendi consuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, ut, etiam subitoſi dicat, tamen illa, que dicantur similia scriptorum esse videantur: atque etiam, si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, cum ab eo discesserit, reliqua similis oratio conſequetur, ut concitato nauigio, cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipsa nauis motum, & cursum suum, intermissu impetu, pulsique remorum: sic in oratione perpetua, cum scripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum, scriptorum similitudine, & vi concitata.

Scribendi
virtutes.

§. 12. Duplicem exercitationem eodē loco prodit. Nam & latinam orationem, aut versus aliis verbis exprimebat, in quo hoc virtus fuisse ait, quod alii iam optimæ verba occupassent, vel græca vertebar. Postea, inquit, mihi placuit, eoque sum vix adolescent, ut summorum Oratorum græcas orationes explicarem, quibus lectis hoc assequebar, ut cum ea, que legerem græce, Latine readerem, non solum optimis verbis vixeret, & tamen vixit, sed etiam exprimerem quodam verba imitando, quæ noua nostris essent, dummodo essent idonea.

Ciceronis
in vertendis
Græcis stu-
diis.

Quæ potest esse spes eloquentia nobis, si tantum à Cicerone absimus, & omnis scribendi materia longa est? Quam facilis causa adolescentes à scribendo, imo loquendo auocat? Puder dicere, præceptor se laborare credunt, cum thema offerunt. Grauiter errorem illum infectatus est Ludouicus Viues commun. in l. 2. c. 11. Aug. de ciuit. Dei. Profecto fuit in M. Tullio

Y

divina

Corrigendi
Rerorum
themata
magnum la-
bor, infini-
ta.

Scriptio-
num exer-
citations.

In singulis
thematis
quos imite-
tur ofen-
der.

Plurima
scribenda
sunt.

Plurima
scribenda
sunt.

Nosbra diligentia cū studiō Ciceronis comparata. diuina vis ingenij, qui mediis totius terrarum orbis negotiis, & tumilibus, ita cum libitum est, seipsum senocavit, vt non solum tempus inueniret, quo legeret, sed etiam quo illa conscriberet, qua non satiamur mirando. Sacerdotiolum ynius, aut alterius anni sefertij, aut procuratiuncula peregrinaria, perq; sa-tilis sicut contingat nostrum, tam impeditos nos ac implicitos censemus, vt missionem à literis omnibus legitimam impetrassero nos existemus, & iniuria non parua affici, si ad eas revoce-mur. Quod si omnino literas tractamus villas, primum omnium ingentes scilicet, ac intolerabiles occupationes nosbras obiecta-mus, & inculcamus ad fastidium, deplorantes subinde illas, & miseras alius ostentantes, multumque imputantes publicis commodis, si quid illorum gratia inter tot inguentia, quibus obrui-mur, negotia, sit à nobis elaboratum. Erubescamus, per Musas omnes, ociis parenti & eloquacia Romanae, & philo-sophia Latina lapsum villum qualemque opprobriare, cum doctiora sint illius errata, quam nostra omnia benedicta.

Quantū illi à Bruto, cui atas Ciceronis cedebat, fascesque submittebat, recesserant? Dicendi, ait ille, non tam me fructus, & gloria quam studium, exercitatio que delectat, quod mihi nulla res eripiet, te preterim tam studio. Ita plane suam adolescentiam describit Cicero de Claris orat. Quotidie à se in concionibus auditos oratores, sed me cupidissimum audiendi primus dolor percus-sit, cum Cotta est expulsus, reliquos frequenter audiens, acer-rimo studio tenebar, quotidieque & scribens, & legens, & commentans, oratoris tantum exercitationibus contentus non eram. Et: Quotidie commentabar declamans, idque faciebam multum etiam Latine, sed Graecie sapis. Hæc mihi proponenda fuerunt, vt viti docti, qui alter sentiunt, aperte intelligant, quo auctore quoadianas scriptio-nes, prosa, carminis, latinas, græcas exigant, quotidianisque declamationibus scholæ resonent. Nam aliquando mihi propositum est, de crebritate scrip-tionum, quibus ego ostendo Ciceronis exemplo, fine meis verbis satisfeci. Et sane si Tullius reduci-uis, exercitationes illas spectaret, id solum moneret, vt le quisque accuratissime, laboriosissimeque exer-ceret. Nam peruerse loquendo, peruerse loqui, & male scribendo, male scribere consuecant. Vidi adolescentes, qui tribus mensibus, exercitatione diligenti, stylum mutarunt, vidi qui post biennium humi-liter, abieciteque scribabant, quia nunquam humi-mo attollere calamus voluerunt.

Nisi cura scribendi sit male scri-bere discessit. §. 13. Dixi de scriptione, sequitur, vt agam de pro-nunciatione. Ita regula 16. Declamatio, vel praetextio, vel carmen, vel graca oratio, vel carmen simile, & oratio Hu-manistis conuenientibus postrema semibora antemeridiana ab uno, aut altero discipulorum est suggesta, alternis sabbathis habeatur.

Et 17. In aula, temploque grauior oratio, aut carmen, vel utrumque, nunc Latine, nunc Graece; vel declamatoria actio, expositis utrinquerationibus, lataque sententia, singulis sere mensibus habeatur; non tamen, nisi recognita, & approbata, a praefecto studiorum superiorum.

Et 19. Poterit interdum Magister breuem aliquam actionem, Ecloga scilicet, Scena, Dialogue discipulis argumenti-ko proponere: vt illa deinde in schola distributis inter ipsos partibus, sive vilo tamen scenico ornati, exhibeat, que omnium optime conscripta sit.

Huc facit etiam regula 12. Concertatio seu exercitatio sita erit, tum in corrigendis iis, qua alter enulus in alterius oratione deprehenderet; tum in iis, in quibus prima hora se exerceret, inuicem proponendis; tum in figuris dignoscendis, aut conficiendis; tum in Rhetorica aut Episolarum, aut car-minum, aut historiae præceptis reddendis, applicandis; tum in exponentiis auctorum locis difficultibus, & difficultatibus explanandis; tum in moribus antiquorum, rebusque ad eru-ditionem pertinentibus exquirendis; tum in hieroglyphicis, symbolis Pythagoreis, apophategmatis, adagiosis, emblematis, anigmatique interpretandis; tum in declamando, & similiibus ad præceptoris arbitrium.

Omnia illa formant, perficiuntque oratorem, et iam comediarum actiones, & disputantium concer-tationes. Inutilem verecundiam excutunt, audaciā prebent, vocem confirmant. In elocutione enim, oratoris maiestas eluet, ipse vultus, vox, spiritus, est qui animis audiencent dominatur. Accedat, inquit Tullius lib. 2. de orat. oportet actio varia, ve-hemens, plena animi, plena spiritus, plena doloris, plena veritat. In his operibus si quis illam artem comprehendet, vt, tanquam Phidias, Minerua signum efficere posset: non sane, quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere disset, laborabit.

§. 14. Nec vox modo politur, & illustratur, sed urbanior quoque redditur, si frequentia actione loquendi instrumenta exerceantur; nam diuersas na-tiones lingua etiam una loquentes, ex sibilis, & proprietate quadam distinguimus; est enim aliquid quod audiri potest, explicari nequaquam potest. Eadem omnibus loquendi instrumenta dedit natura, lin-guam, labra, dentes, palatum, omnia illa in exercitatis agrestiora sunt, multumque à vulgo trahunt, nisi sedulo exerceantur. Miro enim modo superioris la-bii pars, quam φιλέτης appellant, & inferioris qua τύπος dicitur loquendo attemperatur, ipsa prominentia, & οὐσία, loquendi certas dicit notas. Lingua etiam affuetudine ira in partem dicitur, vt mutari haud facile queat. Causa alia non est, quam confu-tudo, & ex motu facta natura, quemadmodum enim fidicinum articuli, mollissime, celerrimeque chordarum discrimina ferunt; ita quoque verba ex vsu formantur, cur enim Chinenses incola literas, quæ celeri aeris crispatione, & linguae quasi plectri per-cussu exprimuntur, vt sunt L. & R. effete non valent, nisi quia lingua in illud non exercuerunt? Sane retulit mihi Nicolaus Trigautius noster, eos qui Europæis familiariter videntur, literas illas sen-sim exprimere.

§. 15. Plurimum etiam delicatissimum aurium iudicium, rhythmo adiuvatur, qui non nisi sono vocis noratur, qua facultate eum destituī necesse est, qui non frequenter dicentes audiuit, nec ipse dixit. Nu-merosam vero orationem esse oportere monet Ari-stoteles lib. 3. Rhet. c. 8. Τὸ δὲ χήμα τῆς λέξεως δεῖ μήπολυ εργάζεσθαι, μήτε ἀρρύθμον τὸ μὴ διάπονον. πεπλασθεῖ δὲ δοκεῖ, καὶ αριστερά εἰσινται. πεποτεχθεῖ δὲ ποιεῖ τῷ οὐσίῳ, πότε πάλιν λέξει, αὐτὸς οὐ τῶν κηρύκων περιλαμβάνοις πάντα πανδιάτα, πάντα δέρεται Πλίγοπον ὁ ἀπελθερώμενός τοι, πλέων τὸ δέρρον, ἀπεργοντον. δεὶ δὲ περιστρέψαι μὴ, μὴ μέτρον δέ: ἀρδεῖ δὲ τοῦ ἄγνωστον τὸ ἀπειρον. περιστρέψαι δὲ σελθεμόν πάντα. οὐ δέ χηματός της λέξεως ἀρρύθμος, ρύθμος ἐστιν, οὐ οὐκέ το μέτρον τηντά διαρρύθμον δεῖ λέξει τῷ λόγῳ, μέτρον δὲ μη, πάντα δὲ λέξει ρύθμον δὲ μη αὐτογένεια. τότο δὲ λέξει, εὖ μέτροι του η. τῶν δὲ ρύθμων, οὐ μη, η φῶντος καὶ λεκτικος, καὶ ἀριστερά δέρεται φῶντος. οὐ δὲ ιαμένος, αὐτὴν η λέξει η τῶν πεπλασθεισαν πάντων τῶν μέτρων ιαμένην. Οὐδέ γοντα λέξεις. δεὶ δὲ σεμνοτητα γενεσθαι καὶ ἔκσταση.

Figuram autem elocutionis, oportet neque metri compo-tent esse, neque rhythmi expertem: illud enim minus apposi-tum est ad persuadendum, nam et attendatur facit, quando simile rursum veniet, sicut praecones præoccupant pueri, quem eligat patro-num is, qui manumittitur, Cleonem. Quod autem sine rhythmo est, sine termino est. Oportet vero terminari, non metro, inuicendum enim est, & non accommodatum cogni-tioni, quod non terminatur. Terminantur autem numero omnia. At figure locationis numerus est rhythmus, cuius etiam metra segmenta sunt. Quamobrem rhythmum oportet habere orationem, non metrum: alioqui poëma erit. Neque

Neque rhythmum exquirere. Id autem erit, si quadam tenus sit. Ex rhythmis vero Heros grandis, & dictioni accommodatus, & harmonia indigens. Iambus autem ipsa est elocutio multitudinis. Quamobrem maxime omnium metrorum iam bica affundunt, qui loquuntur.

Quin etiam vox ipsa vibratur, & meatus laeugantur, & paratur dicendi confidentia, cum recte celsisse meminit. Verum nihil æque voci necessarium est, quam moderatio, seu mutatio crebra, ut omnibus sit affectibus accommodata. Atque haec una est ratio, cui exercitandæ iuuentuti crebro dialogismos, comedias, concertationes inlungamus, ea namque ratione vocem ad omnes animorum motus flectere condiscunt; multo melius quam Gracchiana fistula. Sed haec quoque res olim summis oratoribus curæ fuit. Cicero lib. 3. de orat. *Ad actionis autem usum, atque laudem, maximam sine dubio partem vox obtinet, que primum est optanda nobis: deinde, quæcumque erit, ea tuenda: de quo illud iam nihil ad hoc præcipidi genus, quemadmodum voci seruatur: euidem magnopere censeo seruendum.* Sed illud videtur ab huius nostri sermonis officio non abhorrente, quod, ut dixi paulo ante plurimus in rebus quod maxime est utile, id nescio quo pacto etiam decet maxime. Nam ad vocem in dicendo obtinendam nihil est utile, quam crebra mutatio; nihil pernicioſus, quam effusa sine intermissione contentio. Quid ad aures nostras, & actionis suavitatem, quid est vicissitudine, & varietate, & commutatione aptius? Itaque idem Gracchus, quod potes audire, Catule, ex Licinio, cliente tuo, literato bonime, quem seruum sibi ille habuit ad manum, cum clavneola solitus est habere fistula, quiflare occulte post ipsum, cum concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter, eum sonum, quo illum aut remissum excitarer, aut a contentionere uocaret. Audiuimus, mehercule inquit Catulus, & sepe sum admiratus hominis cum diligentiam, tum etiam doctrinam, & scientiam. Ego vero, inquit Crassus, ac doleo quidem, illos viros in eam fraudem in Republica esse delapsos: quanquam certa textura, & ea initatur in ciuitate ratio vivendi, ac posteritati ostenditur, ut eorum ciuitatum, quos nostri patres non toluerunt, iam similes habere cupiamus. Mitte, obsecro, inquit, Crassus, Iulius, sermonem istum, & te ad Gracchi fistulam refer: cuius ego nondum plane rationem intelligo. In omni voce, inquit Crassus, est quiddam medium, sed suum cuique voci: hinc gradatim ascendere vocem utile, & suave est. Nam à principio clamare, agreste quiddam est, & illud idem ad firmandum est vocem salutare. Deinde est quiddam contentio extreum, quod tamen inferius est, quam acutissimus clamor, quo te fistula progradientur non sinet, & tamen ab ipsa contentione recedat. Est item contra quiddam in remissione grauiſſimum, quoque tanquam sonorum gradibus descendit. Hec varietas, & hic per omnes sonos vocis cursus, & seruebitur, & actioni afferet suavitatem: sed fistulatorem domi relinquet, sensum huius consuetudinis, roris ad forum deferet.

Urbanitas.

Precipuum tamen est, ut audiendo, & loquendo quasi urbanitate quadam coloretur oratio. Sed quis est illa urbanitatis color? Respondebat Tullius de claris oratoribus: Nescio, inquam, tantum esse quandam scio. id tu, Brute, iam intelliges, cum in Galliam veneris, audiens tu quidem etiam verba quadam non trita Rome: sed hec mutari, dedicique possunt. Illud est maius, quod in vocibus nostrorum Oratorum recinit quiddam, & resonat urbanus: nec hoc in Oratoribus modo appetit, sed etiam in ceteris: ego memini T. Timcam Placentinum, hominem facetusimum, cum familiariter nostro Qu. Grano precone dicacitate certare. Eo inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Isto ipso: Sed Timcam non minus multa ridicule dicentem Granus obruerat nescio quo sapore vernacula: ut ego iam non mirer, illud Theophrasto accidisse, quod dicitur, cum percontaretur ex anicula quidam, quanti aliquid venderet: & respondisset illa, atque addidisset, hospes, non poteris minoris: tulisse eum moleste, se non effugere hospitis speciem, cum etiam ageret Athenis, optimeque loqueretur. Omnia (sicut opinor) in nostris est quidam urbanorum, sicut ille Atticorum sonus.

§. 16. Magnō igitur, & toto pene fructu laborum, discipulos priuant, qui haec quasi accidentaria contemnunt; vel quia res magni laboris est, vel quia praæceptores ipsi, agendi leges ignorant, vel quia discipulis est hac in parte ingrata institutio, nam vocem, & gestum corriger, ut plurimum, tacitam rusticatis haber exprobationem.

Actio nullo modo contemnenda.

§. 17. De latinis quæ dixi, in Grecis quoque intelligi velim, quamvis in illis minus fere proficer discipulos animaduertat, quod minus illa lingua amat, neceam uitilitatem habere multis videtur. Quæ tamen de illis nobis constituta sunt, non omittam.

Secunda hora, ait in distributione temporis, pomariana, Graci auctoris postrema prælectione repetita, noua explicetur, atque exigatur. Reliquum tempus modo corrigendis Graci scriptioribus, modo Graeca syntaxi, & arti metricæ, pus confititudo Graeca concertationi reseruetur.

Regula 13. auctorum delectus nobis, præstantissimosque indicat. Graeca prælectio, sive Oratorum, sive historicorum, sive poetarum non nisi antiquorum sit, & classorum, Demosthenis, Platoni, Thucydidi, Homeri, Hesiodi, Pindari, & aliorum huiusmodi (modo sint expurgati) inter quos iure optimo SS. Nazianzenus, Basilius, & Chrysostomus reponendi. Ac priore quidem semestri oratores, aut historici interpretandi; interponi autem poterunt semel in hebdomade, aliquæ epigrammata, vel brevia poemata: posteriori vicissim explicetur poeta, interiecto semel oratore, aut historico. Interpretandi ratio, quanquam quæ eruditio, artisq; sunt, respire omnino non debet; proprietatem tamen potius, usumq; lingue spectabit. Quamobrem locutiones aliqua, singulis prælectionibus dictanda.

Regula quarta decima, de præceptis Graecis ita cauet. Graeca syntaxis, & syllabarum dimensione, inueniente anno, alterius diebus, si sit opus, explicanda, syntaxis quidem breuiter, precipua quædam capita recolendo.

Vltima pars est de eruditio, de qua ita scribitur regula 15. Eruditio causa die vacationis pro historico, & tori latino poeta liceat interdum alia magis recondita proferre, ut hieroglyphica, ut Emblemata, ut quæstiones ad artificium poetarum spectantes, de Epigrammate, Epitaphio, Ode, Elegia, ita non oportet, ut de genitio militia; ut de re hortensi, vestiaria, de Triumphi, de Triumpho, de Sibyllis, & aliis generis eiusdem, modis tamen unde possunt in scholis, libri dicere tamen.

Latiſſime itaque patet, quam vocamus eruditio, omnemque historiarum, & antiquitatis cognitionem amplectitur. Hoc est historiae, & eorum quæ illi adnexa sunt, ut leges, instituta, mores, scientia.

CAPVT XXII.

Posse principem professores habere, qui haec omnia præsent.

§. 1. R E M accurati consideranti, arduum sane videbitur, hominem inuenire, qui tot, tamq; varia præstare, aut velit, aut possit. Nec inßicias eo, labores hac in re esse maximos; quosdam etiam meorum collegarum ingeniosissimos in illo cursu, dum studendi ardore metam præteruolant, vitam posuissent, non sine dolore recordor.

Rationem vero, qua haec in re Societas nostra vtitur, sine villa dissimulatione proponam, nam & alios professores ad eam normam instituere principes, & Reipublica poterunt, qui nostre Societatis opera non vtituntur, & ceteris religiosis ordinibus, qui iuuentutem erudiant, haec inutilia esse non possunt. Optimorum enim magistrorum insignia quadrum seminaria, instituere magna utilitate concederunt.

§. 2. Primum igitur est, ut in cœtum illum futurorum

Docere latioris sum est, sed hoc modo doce re laboriosissimum.